

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כח, תשל"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שאלות לשון דקדוק בשאלות ותשובות*

אין לך בעיה, שלא הובאה ושלא נידונה בספרות שאלות ותשובות. ולא רק שאלות פענייני החיים, פייחסים שפין זה לזה, אלא גם ענייני דקדוק בלשון.

אביא רק שתי דוגמאות משני מקורות הרחוקים זה מזה מאות שנה מחלקי יפשת שונים, והם הרי "ף (ר' יצחק אלפסי) וה"נודע ביהודה" (ר' יחזקאל לנדא). הראשון חי לפני יותר

* [המחבר ז"ל, באחרית ימיו, קרא הרבה בספרות שו"ת, וליקט ממנה "פניני לשון", כלומר ביטויים נאים, שראוי להפיצם ולהשגירם, וגם ענייני לשון אחרים. קצת מליקוטיו פרסמנו בשנים האחרונות ב"לשוננו לעם", ולקטים אחדים שמורים עמנו ועוד יבואו. — מ"מ.]

מתשע מאות שנה, והשני לפני יותר ממאתיים שנה. הראשון נולד וישב באפריקה, והשני באירופה. ועניין הלשון היה משותף להם, כמו כל ענייני ההלכה.

(א) ר' יצחק אלפסי (שו"ת הרי"ף, שאלה א, ורשה תרמ"ד; ובמהדורת לייטר, פייטסבורג תשי"ד):

"שאלה: מפני מה אמרו חכמים 'יש אם למקרא ולמסורת', ולא אמרו **אב**; ואמרו 'בניין אב', ולא אמרו **אם**; ואמרו 'פת-קול', ולא 'בן-קול'."

תשובה: פעמים שאומרים לשון זכר ואומרים **אב** כגון 'בניין אב' משני פתובים ובניין **אב** מפתוב אחד. . . שבמקום שעושה אותו דבר עיקר ללמוד ממנו דבר אחר, קורין אותו **אב**. וזה שאומרים 'יש אם למקרא', הואיל ואין למדין ממנו לדברים אחרים, אלא להודיע על מה סומכין, על הקריאה ועל המסורת, קרא לה **אם**, שהקריאה אינה לשון זכר, — אלא לשון נקבה."

והוסיף המו"ל: "מצאתי להרב תריו"ט ("תוספות יום טוב") ביבמות פרק טז, משנה ז, ד"ה **פת קול**, ח"ל: "ולי נראה שנקרא 'פת-קול', כי הקול (בפתוב "מְדַבֵּר אליו") זהו נבואה ממש, אבל קול זה הוא . . . במדרגה למטה ממנו, ולכן קוראים לו 'פת-קול', שהיא הפת לאביה, ולתשות פוחה לא קראוה 'בן-קול' אלא 'פת-קול'."

ועוד הוסיפה (שם): "ועוד יש בזה סודות נפלאים, כמובא ב'באר עשק'."

(ב) ה"נודע ביהודה" (מהדורא קמא, או"ח ויו"ד, תשו' ב):
 "תשובה: את קולו שמעתי קורא אליי מתוך קונטרס
 הנדפס, אשר התנכח עם חכם אחד מעירו . . . על דבר קריאת
 שם הנכבד [שם ה' בקריאתו בלשון אדנות], אם להטעים נגינתו
 מלרע או מלעיל . . . והנה אני תמה על שבחרו לשלוח שאלות
 הללו לחכמים ולרפנים, 'זיל קרי' הוא, שאלה לבעלי
 מקרא . . . והנה בחכמת הדקדוק אין לי יד ושם, ולא למדתי
 מעולם אפילו אפס קצה מחכמה זו; אבל בדבר פשוט זה אפילו
 חינוקות של בית רבן יודעים, שרוב המלות מלרע, זילת אם לא
 תהא אחרונה ראויה לקבל הטעימה . . . שאז נדחה הטעם
 ממקומו הראוי, והוא מלעיל. אבל בשם הנכבד למה יגרע שם
 אבינו מלבוא בו הטעם כמשפט? והלא הנו"ן נקודה בתנועה
 גדולה ונח נראה, ולית פאן ספיקא שהטעם מלרע . . . והמחזיק
 במחלוקת ועומד על דעתו לקרוא מלעיל, הוא עצמו מלרע,
 וידו על התחתונה".

ה"נודע ביהודה" ממשיך שם לדון בשאלה על מלה אחרת
 ומסיק: "אין כדאי להשיב עליהם; ואנן מחזנים ניקו ונגמר?²
 והלא זה דרכם פסל למו, עבור השמעת קולם המה משפרים כל
 מלה לשברי שברים, ודברים אינם נשמעים זולתי קול
 ושברו עמו³ . . ."

1. [מן ההמשך נראה ברור, שרק מחמת ענוה, אמר זאת, ושנאמת היה
 לו "יד ושם בחכמה זו".]

2. [ואנו כלום מן החזנים נעמד ונלמד?]

3. [ע"ס "קול ושברו עמו" (גיטין פט ע"א).]